

Okružni sud u Prijedoru

Kecman Marko,
viši stručni saradnik

Jednogodišnji rok zastarjelosti- dileme i problemi u praksi

Prijedor

05.02.2019.godine

Uvod

Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ broj 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 17/93, 3/96, 39/03 i 74/14 – u daljem tekstu ZOO) u glavi IV, odjeljak 4. reguliše institut zastarjelosti potraživanja. Pravna pravila sadržana u ZOO su uglavnom preuzeta iz Zakona o zastarjelosti potraživanja iz 1953.godine (Sl. List FNRJ br. 40/53) tako da ista, bez većih izmjena, u našem pravnom poretku egzistiraju više od 60 godina. Bez obzira na tu činjenicu, u praksi se pojavio čitav niz dilema vezanih za ovaj institut za koje ni do danas nije pronađen jedinstven odgovor. Loša ekonomska situacija u našoj zemlji u postratnom periodu, veliki broj nezaposlenih građana te uopšte pad ekonomske moći stanovništva je rezultirao milionskim dugovanjima građana za isporučenu električnu i toplotnu energiju, plin, vodu itd. To je za posljedicu imalo i porast broja sudskih sporova. Prema podacima kojima raspolaže VSTV BiH ukupan broj komunalnih predmeta pred sudovima u Bosni i Hercegovini iznosi cca 1.800.000. Samo u Općinskom sudu u Sarajevu ukupno ima 903.164 neriješena komunalna predmeta, a vrijednost potraživanja putem ovih predmeta je oko 148.823.714,54 KM.¹ Jedno od centralnih pitanja koje se postavlja kod rješavanja ovakvih predmeta je svakako i pitanje zastarjelosti potraživanja. Prigovor zastarjelosti koji tuženi u ovakvim sporovima ističu je najčešći razlog osporavanja tužbenog zahtjeva.

Zastarjelost- pojam

Zastarjelost potraživanja (*praescriptio extinctiva*) je jedan od načina prestanka obligacija usljed proteka vremena i pasivnog ponašanja povjerioca. Zastarjelost stoga sadrži dva bitna elementa: protek vremena i ljudsku volju. Sam protek vremena ne dovodi do zastarjelosti, već je potrebno da se njemu pridruži i volja subjekta u čiju korist vrijeme teče.² Prigovor zastarjelosti potraživanja predstavlja materijalnopravni prigovor o kome sud ne vodi računa po službenoj dužnosti kako to propisuje i odredba člana 360. stav 2. ZOO. Isticanjem ovog prigovora tuženi ne osporava punovažan nastanak tužiočevog prava ali ukazuje da tužilac svoje pravo ne može ostvariti prinudnim putem.³ Ovo stoga što protekom vremena tužilac ne gubi samo pravo već zahtjev za pružanje pravne zaštite. Dakle, zastarjelo potraživanje slabi i postaje naturalna (neutuživa) obligacija pa dužnik koji plati zastarjelo potraživanje ne može tražiti vraćanje po pravilima o sticanju bez osnova.

U teoriji se postajanje ustanove zastarjelosti pravda različitim razlozima ali preteže onaj koji se tiče ponašanja samog titulara prava pa je njegovo pasivno držanje prema ostvarivanju svog prava sankcionisano uskraćivanjem zaštite tog prava. ZOO je početak roka zastarjelosti vezao za dospelost potraživanja, a kod obaveza koje glase na nečinjenje, propuštanje ili trpljenje za dan kad je dužnik postupio protivno obavezi. Zastarjelost nastupa kad istekne poslednji dan zakonom propisanog roka (član 362.) U pogledu samog roka, razlikujemo opšti

¹ <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=77456>

² Komentar Zakona o obligacionim odnosima, „Savremena administracija“, Beograd, 1983. godina, strana 1118

³ Parnično procesno pravo, Pravni fakultet Banja Luka, Banja Luka 2010.godina, str. 336

rok zastarjelosti od 10 godina koji se primjenjuje ako nije određen neki drugi rok zastarjelost, te posebne (specijalne) rokove zastarjelosti za pojedine vrste potraživanja.

Jednogodišnji rok zastarjelosti

Kao što je rečeno, pred sudovima u BiH se vodi veliki broj tzv. komunalnih predmeta. Za ovakvu vrstu potraživanja ZOO je propisao najkraći- jednogodišnji rok zastarjelosti. Tako je odredbom člana 378. propisano da za jednu godinu zastarjevaju:

- 1) potraživanje naknade za isporučenu električnu i toplotnu energiju, plin, vodu, za dimničarske usluge i za održavanje čistoće, kad je isporuka odnosno usluga izvršena za potrebe domaćinstva;
- 2) potraživanje radio-stanice i radio-televizijske stanice za upotrebu radio-prijemnika i televizijskog prijemnika;
- 3) potraživanje pošte, telegrafa i telefona za upotrebu telefona i poštanskih pregradaka, kao i druga njihova potraživanja koja se naplaćuju u tromesečnim ili kraćim rokovima;
- 4) potraživanje pretplate na povremene publikacije, računajući od isteka vremena za koje je publikacija naručena.

Razlozi kojima se zakonodavac rukovodio kod određivanja ovako kratkog roka leže u činjenici da se radi o uslugama koje se pružaju kontinuirano a iste se obračunavaju obično u mjesečnim ili nekim drugim kraćim rokovima. Današnji moderni život u gradu sam po sebi nameće nužnost korištenja ovakvih usluga, pa je stoga potrebno osigurati i da potraživanja za te usluge neaktivnošću povjerioca ne dostignu visok iznos. S obzirom da je riječ o kontinuiranoj isporuci da postoji veliki broj isporuka, a samim tim i uplata, duži rokovi zastare bi uveliko otežali i eventualno dokazivanje jer bi primaoci isporuka morali čuvati čitavu gomilu dokumenata o uplati.

Odredbom stava 2. navedenog člana je propisano zajedničko pravilo za sve vrste ovih potraživanja. Tako zastarjevanje teče iako su isporuke ili usluge produžene. Ovo pravilo u potpunosti odgovara prirodi samih potraživanja, jer je riječ o povremenim potraživanjima koja dospjevaju najčešće mjesečno. To znači da zastarjelost teče odvojeno za svaku izvršenu isporuku, pa plaćanje za kasniji period nema značaj priznanja ranijeg duga u smislu člana 387.stav 2. Upravo ovo pitanje je u praksi izazvalo dosta nedoumica i oprečnih stavova o čemu će u nastavku biti riječi.

Prekid zastarjevanja

Uopšteno posmatrano, rok predstavlja određen protek vremena ili određen trenutak u vremenu za koji se veže početak ili prestanak dejstva nekog pravnog posla. U tom smislu, rok je buduća izvjesna činjenica koja će se sa sigurnošću desiti. Rok zastarjelosti po svojoj prirodi predstavlja strogi (imperativni) rok. To znači da subjekti obligacionih odnosa ne mogu svojom voljom mijenjati dužinu roka zastarjelosti propisanog zakonom, niti pak mogu odrediti da zastarjelost neće teći za neko vrijeme kako to propisuje odredba člana 364. ZOO. Međutim, u toku trajanja zastarjelosti mogu nastupiti određene okolnosti čija pravna posljedica jeste prekid roka zastarjelosti. Poslije prekida zastarjevanje počinje teći iznova a vrijeme koje je proteklo prije prekida ne računa se u rok zastarjelosti kako to propisuje odredba člana 392. ZOO. Dakle, prekid djeluje radikalno jer briše već proteklo vrijeme zastarjelosti i ona počinje teći iznova u punom trajanju.⁴ Do prekida zastarjelosti može doći samo usljed aktivnosti učesnika obligacionog odnosa, ali ne i njihovim pasivnim držanjem. U tom smislu možemo razlikovati dvije vrste razloga koji dovode do prekida zastarjelosti: prvi se nalaze na strani povjerioca a drugi na strani dužnika.

Prije svega, podizanje tužbe, ili neka druga radnja povjerioca preduzeta protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim organom a u cilju utvrđivanja, obezbjeđenja ili ostvarenja potraživanja dovodi do prekida zastarjelosti. Ovdje je dakle riječ o radnji koju preduzima povjerilac sa tačno određenim ciljem a koja za dejstvo ima prekid zastarjelosti. Da bi posljedica prekida zastarjelosti zaista i nastupila potrebno je da radnja koju je povjerilac preduzeo bude uspješna odnosno da se postupak pred nadležnim organom zaista okonča na način da mu omogućiti realizaciju njegovog prava. Ukoliko pak povjerilac odustane od tužbe odnosno druge preduzete radnje smatra se da do prekida nije ni došlo kako to propisuje odredba člana 389.stav 1. ZOO. Ista je posljedica ukoliko tužba bude odbačena ili odbijena.

Najviše nedoumice u praksi su pak izazvale radnje koje preduzima dužnik a koje za posljedicu imaju prekid zastarjelosti jer u praksi nije napravljena razlika između dva različita instituta- prekida i odricanja od zastarjelosti.

Tako ZOO u članu 387. propisuje da se zastarevanje prekida kada dužnik prizna dug pri čemu se priznanje duga može učiniti ne samo izjavom poveriocu, nego i na posredan način, kao što su davanje otplate, plaćanje kamate, davanje obezbjeđenja. Dužnik priznanje može učiniti neposredno (pismenim ili usmenim putem) ali i posredno davanjem otplate, plaćanjem kamate ili davanjem obezbjeđenja. Sudska praksa je dugo stajala na stanovištu da je povremenim uplatama koje je vršio dužnik, pri čemu nije navodio na koji se period duga te uplate odnose, tuženi prekidao zastarjelost. Ovaj stav nije sporan i on je pravilno zasnovan na navedenoj odredbi člana 387.stav 2. ZOO. Sporno je međutim što su sudovi pogrešno smatrali da se prekid zastarjelosti odnosi na cjelokupno potraživanje povjerioca, koje se nerijetko odnosi na period od nekoliko godina. Ovakav stav nema svoje uporište u zakonu kod činjenice da je riječ o povremenim potraživanjima koja dospijevaju uglavnom mjesečno zbog čega i zastarjelost teče odvojeno za svaku isporuku, kako to nalaže i odredba člana 378.stav 2. Ovdje je bitno napomenuti dvije stvari. Prije svega, zastarjelost nastupa kad protekne zakonom propisano vrijeme a u ovom slučaju je to period od godinu dana. Drugo, institut prekida

⁴ Komentar Zakona o obligacionim odnosima, „Savremena administracija“, Beograd, 1983. godina, strana 1153

zastarjelosti se može primjeniti samo dok zastarjelost teče. Kad ona jednom nastupi ne može se više prekinuti. U tom slučaju je jedino moguća primjena instituta odricanja od zastarjelosti.

Odricanje od zastarjelosti

Za razliku od prekida zastarjelosti do koga može doći i konkludentnim radnjama dužnika, odricanje od zastarjelosti podrazumjeva kvalifikovano priznanje, jer odredba člana 366. ZOO zahtjeva da priznanje bude u pismenoj formi. Nerazlikovanje ova dva instituta je u praksi dovelo do apsurdnih situacija. Tako bi npr. dužnik uplatom duga za isporučenu električnu energiju izvršenom 17.05.2012.godine, pri čemu nije naveo na koji dug se ta uplata odnosi, prekinuo zastaru, pa ga je sud obavezao da plati dug za cjelokupan utuženi period od 03.05.2000.godine do 30.09.2013.godine. Dakle, dužnik je izvršenom uplatom iz 2012.godine prekinuo zastarjelost iako je ona nastupila prije više od 10 godina.

Iako prekid i odricanje od zastarjelosti proizvode iste pravne učinke, jer i nakon odricanja od zastarjelosti rok počinje teći iznova ipak je riječ o dva različita instituta. Zakonodavac je za odricanje od zastarjelosti predvidio poseban uslov- formu u kojoj se izjava o odricanju mora dati. Razlog tome leži u činjenici da je intencija zakonodavca bila da upozori dužnika na moguće štetne posljedice odricanja, jer dužnik time preuzima obavezu ispunjenja koju po zakonu više nije dužan učiniti.⁵

Odredba člana 366. ZOO propisuje da priznanje zastarjele obaveze mora biti pismeno. Stoga je forma u kojoj dužnik izvrši priznanje bitan uslov za njenu punovažnost (forma ad solemnitatem).

Zastoj zastarjevanja

Pored prekida i odricanja, na tok zastarjelosti mogu uticati određeni razlozi koji dovode do njegovog zastoja. Riječ je o okolnostima koje spriječavaju početak, tok ili navršavanje zastarjelosti (impedimenta praescriptionis). Na sam tok zastarjelosti zastoj djeluje tako što taj tok zaustavlja tako da se vrijeme dok prepreka traje ne uračunava u rok zastarjelosti. Za razliku od prekida i odricanja, zastoj ne poništava proteklo vrijeme jer, nakon što prepreka otpadne, rok nastavlja da teče a vrijeme koje je proteklo prije zastoja računa se u rok zastarjelosti kako to propisuje odredba člana 384. ZOO. Takođe, do zastoja zastarjelosti dolazi bez obzira na volju povjerioca ili dužnika, samim nastupanjem pravno relevantnih činjenica, dok do prekida odnosno odricanja dolazi isključivo radnjom povjerioca odnosno dužnika.

ZOO je u članovima od 381 do predvidio da zastarjelosti ne teče:

⁵ Komentar zakona o obveznim odnosima, Zagreb 1978.godina, str 1304

- 1) između bračnih drugova
- 2) između roditelja i dece dok traje roditeljsko pravo;
- 3) između štićenika i njegovog staraoca, kao i organa starateljstva, za vreme trajanja starateljstva i dok ne budu položeni računi
- 4) između dva lica koja žive u vanbračnoj zajednici, dok ta zajednica postoji
- 5) za vreme mobilizacije, u slučaju neposredne ratne opasnosti ili rata u pogledu potraživanja lica na vojnoj dužnosti
- 6) u pogledu potraživanja koja imaju lica zaposlena u tuđem domaćinstvu prema poslodavcu ili članovima njegove porodice koji zajedno sa njime žive, sve dok taj radni odnos traje
- 7) Zastarevanje ne teče za sve vreme za koje poveriocu nije bilo moguće zbog nesavladivih prepreka da sudskim putem zahteva ispunjenje obaveze
- 8) zastarelost potraživanja maloletnika koji nema zastupnika i drugog poslovno nesposobnog lica bez zastupnika, ne može nastupiti dok ne protekne dve godine od kad su postala potpuno poslovno sposobna, ili od kad su dobili zastupnika
- 9) Zastarelost prema licu koje se nalazi na odsluženju vojnog roka ili na vojnoj vežbi ne može nastupiti dok ne proteknu tri meseca od odsluženja vojnog roka ili prestanka vojne vežbe.

Zbog prirode potraživanja koja zastarjevaju u roku od jedne godine, ovi raznorodni razlozi zastoja zastarjevanja će se u praksi vrlo rijetko sretati.

Odlučivanje o prigovoru zastarjelosti

Kao što je ranije rečeno, o prigovoru zastarjelosti sud ne vodi računa po službenoj dužnosti već je potrebno da ga tuženi u toku postupka istakne. Taj prigovor dužnik može istaći već u odgovoru na tužbu, s obzirom da odgovor na tužbu mora sadržavati razloge iz kojih se tužbeni zahtjev osporava, činjenice na kojima tuženi zasniva svoje navode te dokaze kojima se te činjenice utvrđuju kako to propisuje odredba člana 71. Zakona o parničnom postupku (u daljem tekstu: ZPP). Ovo stoga što isticanjem materijalnopravnog prigovora tuženi preuzima ulogu tužioca te je na njemu teret dokazivanja.⁶ U praktičnom smislu, zbog prirode samog prigovora zastarjelosti, dovoljno je samo njegovo isticanje. Naime, povjerilac, koji je u poziciji tužioca, pred sudom izvodi dokaze na osnovu kojih se utvrđuje osnov i visina njegovog potraživanja. Uglavnom se izvode samo materijalni dokazi (ugovori, računi, izvodi iz poslovnih knjiga) te u nekim slučajevima i vještačenje po vještaku finansijske struke. U takvoj situaciji, dovoljno je da dužnik (tuženi) istakne prigovor zastarjelosti i označi potraživanja koja smatra zastarjelim a sve ostale činjenice koje su potrebne da bi o takvom prigovoru odlučio, sud će pronaći u dokazima tužioca.

Za pravilno odlučivanje o navedenom prigovoru sud mora utvrditi trenutak dospelja obaveze, koji se rok zastarjelosti primjenjuje, te trenutak kad je zastarjelost nastupila. S obzirom na to, tuženi prigovor zastarjelosti može istaći ne samo u odgovoru na tužbu, već i na pripremnom ročištu te ročištu za glavnu raspravu. Ovde je bitno napomenuti da nakon tog trenutka, dakle nakon što je glavna rasprava zaključena, tuženi prigovor više ne može istaći. Odredba člana 207.stav 3. ZPP propisuje da se prigovor zastare koji nije iznesen pred

⁶ Parnično procesno pravo, Banja Luka 2010.godina, strana 336

prvostepenim sudom ne može iznositi u žalbi. Prema tome, nakon zaključenja glavne rasprave tuženi je prekludiran u svom pravu da ističe zastarjelost potraživanja i on ne može ustati sa novom tužbom radi utvrđenja da taj dug ne postoji.⁷ Zabranom isticanja prigovora zastarjelosti u žalbenom postupku zakonodavac je sankcionisao nesavjesne stranke koje su prvi put u žalbi isticale ovaj prigovor koji se smatrao novom činjenicom što je bio razlog za ukidanje prvostepene presude zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.⁸

Na kraju valja reći i da o prigovoru zastarjelosti sud odlučuje u presudi a s obzirom da je u pitanju materijalnopравни prigovor njegova osnovanost dovodi do odbijanja tužbenog zahtjeva.

Zaključak

Zastarjelost potraživanja (*praescriptio extinctiva*) je jedan od načina prestanka obligacija usljed proteka vremena i pasivnog ponašanja povjerioca. Prigovor zastarjelosti koji tuženi u komunalnim sporovima ističu je najčešći razlog osporavanja tužbenog zahtjeva. Ovaj prigovor predstavlja materijalnopравни prigovor o kome sud ne vodi računa po službenoj dužnosti i njegovim isticanjem tuženi ne osporava punovažan nastanak tužiočevog prava ali ukazuje da tužilac svoje pravo ne može ostvariti prinudnim putem. U toku trajanja zastarjelosti mogu nastupiti određene okolnosti koji utiču na tok samog roka. Kod prekida i odricanja od zastarjelosti zastarjevanje počinje teći iznova a vrijeme koje je proteklo prije prekida odnosno odricanja ne računa se u rok zastarjelosti. Iako prekid i odricanje od zastarjelosti proizvode iste pravne učinke, ipak je riječ o dva različita instituta. Za razliku od prekida zastarjelosti do koga može doći i konkludentnim radnjama dužnika, odricanje od zastarjelosti podrazumjeva kvalifikovano priznanje, jer odredba člana 366. ZOO zahtjeva da priznanje bude u pismenoj formi. Nadalje, na tok zastarjelosti mogu uticati određeni razlozi koji dovode do njegovog zastoja. Riječ je o okolnostima koje spriječavaju početak, tok ili navršavanje zastarjelosti. Za razliku od prekida i odricanja, zastoje ne poništava proteklo vrijeme jer, nakon što prepreka otpadne, rok nastavlja da teče a vrijeme koje je proteklo prije zastoja računa se u rok zastarjelosti. Prigovor zastarjelosti dužnik može istaći ne samo u odgovoru na tužbu, već i na pripremnom ročištu te ročištu za glavnu raspravu. Nakon tog trenutka, dakle nakon što je glavna rasprava zaključena, tuženi prigovor više ne može istaći. O prigovoru zastarjelosti sud odlučuje u presudi a s obzirom da je u pitanju materijalnopравни prigovor njegova osnovanost dovodi do odbijanja tužbenog zahtjeva.

⁷ Komentar zakona o parničnom postupku, „Nove novine“ Zagreb 1957.godina, str 194

⁸ Komentar zakona o parničnom postupku u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, Savjet Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005.godina, strana 364

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Zastarjelost- pojam.....	2
3. Jednogodišnji rok zastarjelosti.....	3
4. Prekid zastarjevanja.....	4
5. Odricanje od zastarjelosti.....	5
6. Zastoj zastarjevanja.....	5
7. Odlučivanje o prigovoru zastarjelosti.....	6
8. Zaključak.....	7